

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

899.962.1

G-72

19 NOV 2011

Հրատարակութիւն Ա. Յազարեանցի

899.962.1

G-72

է. ՆԻՆՕՂՎԻԼԻ

ԱՄ

(ԻՆՑՕՐՕՂՎԵ)

Հ Ի Ա Մ Ա Ն

1002
3430

Ներկանակի պատկերով, համառոտ կենսագր. և նրկու նկարով:

ԹԻՖԼԻՉ

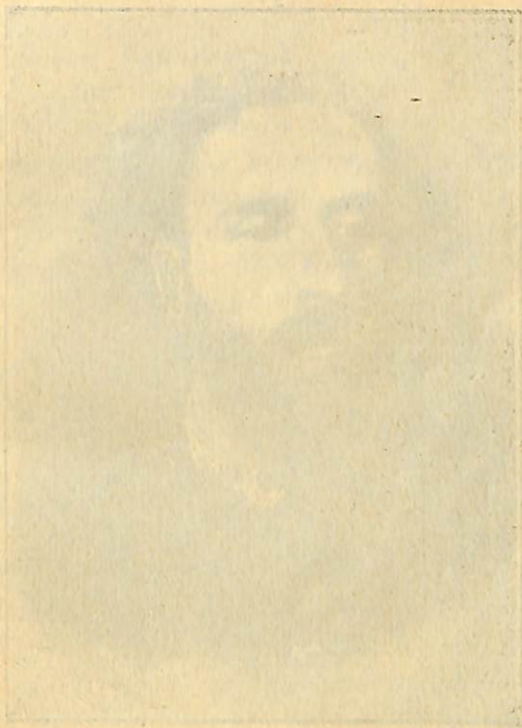
Тип. «Верепчевъ и Каменяхорь». | Сы. «Վերիկիչև և Կառնեմախեր»

Мих. пр., № 81

11.07.2013

№ 709

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 17-го Октября 1903 года.

ԷԳՆԱՏԷ ԻՆԳՈՐՈՂՎԵ (ՆԻՆՕՇՎԻԼԻ)

† ԷԳՆԱՏԷ ՆԻՆՕՇՎԻԼԻ

Էգնատէ Իգնորողվան հասարակ գիւղացու որդի էր: Նա ծնունդ է 1861 թ. Չիվէթ գիւղում (Օգուրգէթի գաւառ): Վեց ամսական հասակում զրկուած է ձօրից եւ այնուհետեւ նրան դաստիարակում է հօրաքոյրը, որ հարազատ ձօր նման խնամում է Էգնատէին եւ սովորեցնում նրան վրացերէն այբուրենը: Ապա Էգնատէին յանձնում են մի քահանայի, որ ազնուական ծագում ունէր: Սրանից Էգնատէն համարեա թէ ոչինչ չի սովորում, որովհետեւ ինքը քահանան ոչինչ չէր իմանում: Կէս տարուց յետոյ ազգականները նրան տարան Փոթի, յիշեալ քահանայի եղբոր որդու մօտ, որ պարապում էր փայտի առետուրով: Փոթիում այդ վաճառականի մօտ Էգնատէն ավրոզ իննը ամիս անցրեց ճաթ թիւնլով եւ խոհանոցում աշխատելով: 1871 թուին, Էգնատէի հօրեղբայրը կրկին տանում է նրան Իրանց գիւղը, ուր նա երբեմն ուսումնարան է գտնում, բայց անլի յաճախ իրանց ձիւրն ու կովերն է արածացնում: 1876 թուականին հայրը յանձնում է նրան Օգուրգէթի հոգեւոր դպրոցը, ուր Էգնատէն մեծ առաջադիմութիւն է ցոյց տալիս, բայց երկու տարուց յետոյ այդ դպրոցի աշակերտներն ընդհարումն են ունենում ուսուցիչների հետ եւ Էգնատէին էլ արձակում են դպրոցից:

կրքեւ խոովարարների պարագլուխ: 1879 թուին Էգնատէն գնում է Բուխարիս, որտեղ նա ձեռք է բերում ուսուցչական արտոնութիւն ևւ գիւղական ուսուցչի պաշտօնով ուղարկում է Գուրիս:

Էգնատէն չի քառականանում այդքանով. նա ցանկանում է քարձրագոյն կրթութիւն ստանալ: Այդ միտքն իրագործելու նպատակով՝ նիւթական միջոցներ ձեռք բերելու համար 1881 թ. թողնում է ուսուցչութիւնը եւ ընկերանում մի կապալառուի հետ Բաթումի երկաթուղային ճանապարհների վրայ. քայք այստեղ էլ քացի վնասից ոչ մի օգուտ չի ստանում: 1884 թ. մենք տեսնում ենք Էգնատէին Թիֆլիզում գրաշարութիւն անելիս: Նա այստեղ էլ երկար չի կարողանում մնալ, որովհետեւ քարձրագոյն ուսում ստանալու քուտն ցանկութիւնը նրան հանգստութիւն չի տալիս: 1886 թ. ստանձնում է գիւղական գրագրի պաշտօն կրկին նոյն նպատակի համար՝ նիւթական միջոցներ գտնելու մարով: Հէնց այդ ժամանակ նրա ընկերներից ոմանք նրան խորհուրդ են տալիս գնալ արտասահման ուսումը շարունակելու, խոստանալով իրանց օգնութիւնը: Ռուսներու ընկերները խոստացած օգնութիւնը չեն կարողանում հասցնել, ուստի նիւթական միջոցների քացակայութիւնից սովամահ շլինելու համար Էգնատէն մի քանի ամսից յետոյ կրկին վերադառնում է արտասահմանից: 1889 թ. նա Ռօտշիլդի Բաթումի գործարանն է մտնում, որտեղ աշխատում է կրքեւ հասարակ քանուոր: Սակայն նա չի կարողանում դիմանալ այնտեղի

ձանը աշխատանքին, հիանդանում է եւ վերադառնում հայրենիք: Առողջանալուց յետոյ նա սկսում է ծառայել Ղլիբիլում Ն. Ղողոբէրիձէի մարզանէցի գրասենեակում, որտեղ ֆիզիքապէս ուժասպառ է լինում եւ բոլորովին քայքանում է նոսա առողջութիւնը:

Ինգորդովանը 1891—92 թ. գրաւեց վրաց հասարակութեան ուշադրութիւնը, երբ «Իվերիս» լրագրում տպագրուեց նրա «Օտարոտի հիւանդութիւն», «Սիրահարներ», «Պօլիաստոմի լիճը», «Սիւմնա», եւ «Բրիտոյիւնէ» աշխատութիւնները: 1892—93 թ. Էգնատէն սպրում է Թիֆլիզում, քայք նրա առողջութիւնը բոլորովին կամեգարուած էր արդէն, այնպէս որ բժիշկները նրան խորհուրդ են տալիս վերադառնալ կրկին գիւղ: Գիւղեց գնում է Բաթում ծովային կլիմայում սպրելու, քայք այնտեղից էլ շուտով վերադառնում է տուն: Հետեւեալ 1894 թ. սպրիլի 29-ին բոլորովին մաշուած ու տանջուած՝ ճնշուածների ու տանջուածների այդ ազգիւ եւ անկեղծ քարեկամը ընդմիշտ թողնց այս մեղսալից աշխարհ եւ փոխադրուեց յաւիտենականութիւն...

Հ Ր Ա Մ Ա Ն

Հիանալի երեկոյ էր: Մնասման, կապոյտ երկնակամարը քաղցր և հանդիստ սրտով նայում էր դէպի կանաչազարդ ու գեղեցիկ երկիրը: Մայիսեան թարմ օդը կենդանութիւն էր սրբուում երկրիս վրայ: Ամբողջ օրը անդադար աշխատելուց յոգնած, Գացիա Մունջաձէն վերադառնալով տուն՝ բահը դրեց մի անկիւնում ու նստելով դռան մօտի հողէ սաքուի վրայ ձայն տուեց կնոջը.

— Կեսանրիա, ի սէր Աստծու, շուտ ընթրիք պատրաստիր: Սաստիկ յոգնածութիւնից բոլորովին հալից ընկել եմ:

Գացիայի փոքրիկ երեխաները լսելով իրանց հօր ձայնը՝ «Հայրիկը եկել է արտից», աղաղակելով իսկոյն դուրս թափուեցին անշուք տնակից ու շրջապատեցին իրանց սիրելի հօրը: Փոքրիկներէ մէկը նրա մի ծնկան վրայ նստեց, եր-

կրորդը՝ միւս, իսկ երրորդը առջևը կանգնեց ու սկսեց հօր բեղերը քաշքշել: «Հայրիկ, կալմիլ սապիկ բեր», թոթովեց երկու և կէս տարեկան, կրտսեր տղան: «Է՛գուց, է՛գուց կը բերեմ, զաւակս», խոստացաւ հայրը իր փոքրիկ տղին ու փաղաքշանքով սեղմեց նրան իր քրտնաթօր և մերկ կրծքին: Հէնց այդ ժամանակ դռան շէմքում երևաց Կեսարիան, Կացիայի նորատի ու դեռ գեղեցիկ կինը:

—Մի քիչ էլ սպասիր, հօգիս, շուտով պատուրաստ կը լինի ճաթը (սիմինդրի հացը):

Կեսարիան, տեսնելով իր ամուսնու պատառոտուն շապկի տակից երևացող արևակէզ ու բոլորովին քրտնաթաթախ մարմինը՝ աշխատեց, որքան կարելի է, ընթրիքը շուտով հասցնել, որպէսզի նա վատտակած մարմինը հանգստացնի:

—Ա՛հ, քիչ մնաց մոռանայի, ասաց նա կնոջը, երեքշաբթի լուսաբացին ես ու Դաւիթը սայլով սիմինդր պիտի տանենք ծախելու: Սայլը Պետրոսից կը վարձենք, իսկ եզներից մինը իմը կը լինի, միւսը՝ Դաւիթինը:

—Փա՛ռք Աստծու, այդ լաւ եղաւ, վերջապէս մեր երեխաների մերկութիւնը կը ծածկենք, ուրախացած բացականչեց Կեսարիան:— Հէնց մենակ՝ Մարիամի խեղճութիւնը ինձ սպանում է. երէկ ամբողջ օրը լաց էր լինում ու ա-

սում. «այս հասակի աղջիկ եմ և հագիս ամենեին շոր չունիմ», դէհ, արի ու մի այրուիր:

—Մի՛թէ կարծում ես թէ սրանց թշուառութիւնը ինձ ևս չի վշտացնում: Եթէ Աստծով սիմինդրը երեքշաբթի մի քիչ լաւ դնով ծախեմ՝ բոլորին էլ կը հագցնեմ, մի դէյրացու էլ քեզ համար կը բերեմ, ասաց Կացիան, հաստատ համոզմունքով:

—Նա ոչինչ չեմ ուզում, դու հագիդ իսկի շապիկ չունիս: Եթէ երեխանց համար առնելուց յետոյ փող մնայ՝ մի շապկացու էլ քեզ համար ա՛ռ, ասաց Կեսարիան ու մտաւ անչուք տնակը:

Մարիամը, Կացիայի մեծ աղջիկը, այս զրոյցի ժամանակ ներսից, դռան մօտ կանգնած, լսում էր ծնողների խօսակցութիւնը: Նա 10—11 տարեկան մի թուխ, գեղեցիկ ու գրաւիչ դէմքով աղջիկ էր, որին աւելի հրապուրիչ էին դարձնում նրա խօշոր ու սև աչքերը: Նրա հագի չթէ նեղ վերնագգեստը շատ հնանալուց գոյնը կորցրել էր և այնքան մաշուել, որ պատառուածքներից նկատուում էր նրա մարմնի մերկութիւնը: Ամօթից՝ մինչև իսկ ծնողների ներկայութեամբ ձեռներով ծածկում էր իր բաց մարմինը, իսկ հիւր եղած ժամանակ փախչում ու թագնւում էր տան յետեւը: Մարիամի ուրախութեանը չափ չկար, երբ լսեց թէ իր հայրը սիմինդր պիտի տա-

նի ծախելու ու իր համար դէյրա պիտի գնէ։
 Միւս երեք երեխաների մէկի մարմինը հազիւ ծածկուած էր շապիկի ցնցոտիներով, իսկ մնացած երկուսը բոլորովին մերկ էին։ Սրանք հանգստութիւն չէին տալիս հօրը՝ «Հայրիկ, ասում էին, երբ պիտի շապիկ առնես»։ Մանաւանդ ամենափոքրը՝ ամեն Աստու երեկոյ հարցնում էր կացիային, երբ նա վերադառնում էր արտից.— «Հայրիկ, սապիկ բելի՞ր»։

Շատ անգամ էր պատրաստուել կացիան, սայլով սիմինդր տանել, ծախել և կնոջ ու երեխաների համար շորեղէն առնել, բայց միշտ արգելքների էր հանդիպել։ Երբեմն եզանը ընկեր չէր գտնում (նա միայն մի եղն ունէր) երբեմն՝ սայլ, երբեմն անձրևն էր խանգարում ճանապարհ գնալու և երբեմն էլ մի այլ գործ էր պատահում։ Հէնց այս պատճառներով էլ կացիայի երեխաները մնացել էին մերկ։ Այժմ նա հաստատ յոյս ունէր որ ոչ մի բան իրան չի արգելիլ ճանապարհ ընկնելու, որովհետև թէ եղանակը բարեյաջող էր և թէ ինքը պատրաստ։ Այս հանգամանքը շատ էր ուրախացնում նրա ընտանիքին։ Ամենքի դէմքի վրայ փայլում էր անսահման ուրախութիւն։ Բաւական է մի աննշան յաջողութիւն խեղճ գիւղացու գործերում, որ նրա ամբողջ ընտանիքը լցուի ընդհանուր ցնծութեամբ։

Հէնց նոր էր սկսել կացիան իր կնոջ և երեխաների հետ միասին ընթրել, որ յանկարծ դրսում մինը հագաց ու ձայն տուեց. «Էհէ՛, կացիա»։— Ա՛յ Աստուած անիծի քեզ, բարկացած խօսեց կացիան, դուրս գալով տնակից, երևի հիմա ճանապարհների վրայ բանելու կ'ուղարկեն։

— Գիտե՞ս, կացիա, ինչի համար եմ եկել, ասաց գլիրը։ Այսօր տանուտէրը յայտարարեց մեզ, որ «այս գիշեր երկաթուղով մի մեծ մարդ պիտի անցնի, որի համար երկաթագծերի վրայ հարկաւոր է պահապաններ կարգել», իմ բաժնից պիտի գնան ութ մարդ, դրանցից մինն էլ դու պիտի լինիս, ուրիշ ճար չկայ։

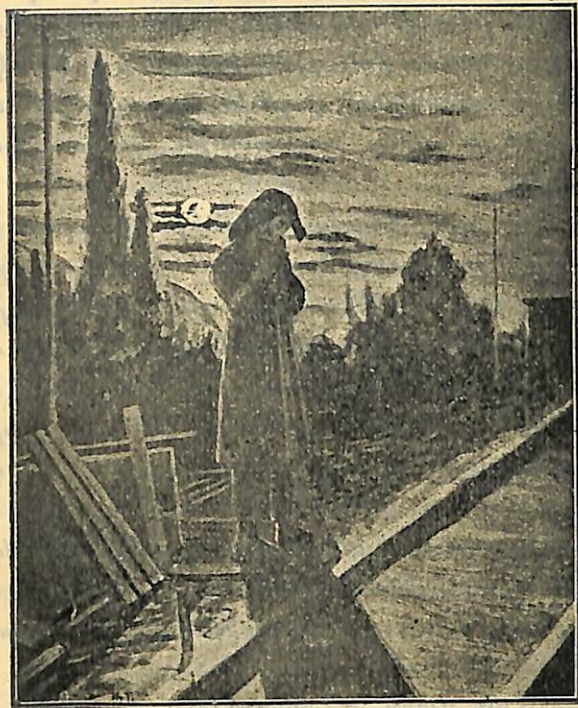
Երկաթուղուն մօտ գտնուող գիւղերից, երկաթագծերի վրայ պահապաններ նշանակելու այս կարգադրութիւնը վաղուց գոյութիւն ունէր։ Այսպէս էր առաջին անգամ ոստիկանը յայտարարել երկաթուղու գծերին մօտիկ ապրող գիւղացիներին։ «Որովհետև երկաթագծերի վրայ յաճախ գնացքը ընդհարւում է ձեր տաւարին, այդ պատճառով էլ կամ պիտի պարիսպ շինէք ամբողջ գրծի երկարութեամբ, կամ պահապաններ ուղարկէք հսկելու, որ տաւարը չկարողանայ անցնել երկաթուղու գծերի վրայից»։ Գիւղացիները մերժեցին, պատասխանելով «ոչ առաջինը կարող ենք կատարել և ոչ էլ երկրորդը»։ Ոստիկանը չստի-

պէց գիւղացիներին ու այդպիսով կարծես այդ կարգադրութիւնն էլ չքացաւ: Բայց մի քանի ժամանակից յետոյ, երբ երկաթուղու գնացքը ընդհարուեց, մի քանի վագոններ ջարդուեցին և կոնդուկտորներն էլ վիրաւորուեցին՝ այն օրից տանուտէրը ստացաւ հետևեալ գրաւոր հրամանը. «Անպատճառ պահապաններ ուղարկել երկաթուղու գծերի վրայ, հակառակ դէպքում պատասխանատուութեան կ'ենթարկուես»: Մի քանի ամիս այս կարգադրութիւնը կատարուում էր ամենայն ճշտութեամբ, բայց որովհետև այդպէս շարունակելը շատ դժուարութիւններ էր առաջ բերում, ուստի հետզհետէ մոռացութեան տուին: Պահապաններ ուղարկում էին միայն այն ժամանակ, երբ երկաթուղով պիտի անցնէր պետական մի բարձր պաշտօնեայ: Հէնց այս գիշեր գզիրը կանչում էր Վացիային, որովհետև պիտի անցնէր երկրիս «բռնաւորներից մէկը»:

— Այ մարդ, ասաց Վացիան գզրին, ինչի միշտ ինձ մօտ ես գալիս: Օրէնքով այժմ ինձ չպիտի վիճակուէր պահապանութիւնը:

— Ի՞նչպէս թէ միշտ, պատասխանեց գզիրը: Մի՞թէ սրանից առաջ չէր որ բաներու հերթը բաշխեցի:

— Չէ որ դրա փոխարէն էլ քեզ արտումդ օգնեցի:

Նկար 8. Մոմցելիձէի

— «Ինչքան անիրաւութիւններ են պտըտում խեղճ գիւղացու գլխին...» (Երես 11)

—Այս գիշեր կը գնաս երկաթուղու գծերի վրայ պահպանութիւն անելու, մի օր էլ իմ արտում կը բանես, իսկ դրա փոխարէն քեզ կ'ազատեմ յետոյ ամբողջ շաբաթ համայնական ճանապարհների վրայ աշխատելու պարտաւորութիւնից:

—Լաւ, ի՞նչ կարող եմ անել: Կը գնամ այս գիշեր հսկելու, ասաց Կացիան բեղերի տակ ժըպտալով—բանի որ մի ամբողջ շաբաթ բանելուց դուրսն ազատեց: Այդ քիչ բան չի մենակ ու անօգնական գիւղացու համար:

—Տես, Կացիա, չխաբես, թէ չէ Սիբիր կ'ուղարկեն քեզ էլ ու ինձ էլ, պատուիրեց գըզերը:

—Այ մարդ, երբ եմ խաբել քեզ, որ հիմա խաբեմ, պատասխանեց Կացիան:

—Ի՞նչ ասաց, հարցրեց Կեսարիան ամուսնու ներս մտնելուն պէս:

—Մեծ մարդ է անցնելու, ասում է, երկաթուղու գծի վրայ պիտի պահպան կանգնես:

—Յետոյ ի՞նչպէս կարող ես՝ այդպէս յոգնած դրութեան մէջ:

—Դրա փոխարէն ճանապարհների վրայ բանելուց կ'ազատի, այդ փոքր բան չի մեզ համար:

—Այո, փոքր չի, այլ մեծ բան է, եթէ յիշուի ազատի:

—Մեծ է... Բայց այնպէս եմ ջարդուած որ... Ասում էի կը գնամ, այս գիշեր մի կուշտ կը քնեմ ու կ'ազատուեմ յոգնածութիւնից: Էլ ի՞նչ, հէնց այս գիշեր երեւաց մեծ մարդն էլ ու ամեն բանն էլ...

—Ի՞նչ անեմ դժբաղդս, ասաց կինը կարեկցաբար, երանի կարողանայի, ինքս կը գնայի քո փոխարէն:

—Ի հարկէ, լաւ էլ կը լինէր, եթէ գնայիր. այս գիշեր պահպաններին քիչ կը զուարճացնէիր, մեղք են, կը ձանձրանան, կատակելով խօսեց Կացիան:

—Է՛հ, հիմա սկսեցիր քո սովորական հանաքները, ես դրա մասին չեմ գանգատուում:

—Ի՞նչ հարկաւոր է գանգատուել. եթէ նըրանց բարութիւն ես ուզում անել, աւելի լաւ է առանց գանգատների լինի:

—Է՛լի շարունակեցիր քո սովորութիւնը, այդ դու անպիտան, փաղաքշանքով պատասխանեց Կեսարիան ամուսնու կատակին:

Ընթրիքի վրայ նրանք երկար սկսեցին խօսել, թէ ինչքան սիմինդր կարող են ծախել ու ինչ պատրաստութիւններ պիտի տեսնէին երեքշաբթի օրուայ ճանապարհորդութեան և այլ բաների համար:

Ընթրիքը վերջացնելուց յետոյ Կացիան ան-

միջապէս հրացանն ուսից և իր սովորութեան համաձայն դիմելով կնոջն ու երեխաներին՝ «անթուն կացէք», ասաց ու գնաց:

«Ո՞ւր ես գնում, հայլի՛կ, կալմիլ սապիկ կը բերէս», ձայնեց նրա յետևից փոքրիկ տղան:

— Ի՛հ, ցաւ դայ նրանց մեծութեան, խօսեց Կեսարիան, յոգնած մարդը ո՞նց պիտի անքուն դիմանայ այս ամբողջ գիշերը:

Կացիան շատ էր պահապան եղել երկաթուղու գծի վրայ, այդ պատճառով էլ գիտէր թէ որտեղ պիտի լինէր: Նա հասաւ որոշեալ տեղը, հրացանն առաջը դրեց ու կանգնեց: Չանցաւ կէս ժամ՝ պարզ երկինքը լուսաւորուեց լիալուսնով, որ կամաց-կամաց բարձրանում էր լեռան յետևից: Նա իր աղօտ լոյսը հիանալի կերպով տարածում էր լուռ երկրի վրայ: Հսկայական ծառերը անշարժ ստուերներ էին գցել իրանց շուրջը: Կարծես մի անյայտ էակ քաղցր նիրհում էր բնութեան անդորրութեան մէջ և այնպէս զիլ ձայնով դայլայլում ու սուլում էր սոխակը, որ թւում էր թէ «օրօր» է ասում լուսկեաց երկրին: Կացիան անշարժ կանգնած ակնապիշ նայում էր դէպի մի բլրամաս, որին լուսնի շողքը դեռ չէր կարողացել հասնել: Բոլորովին մտքովդ չանցկացնես, ընթերցող, թէ Կացիայի երևակայութիւնը գրաւուեց այս բանաստեղծական գիշերով ու նրա

միտքը հանդիպելով մի կէտի այդպէս լարուած սկսեց նայել: Նա ոչ մի քաղցր յիշողութիւն չունէր, որի հետ կապ ունենար այս բանաստեղծական գիշերը. ոչ սիրուհու գրկախառն համբոյրներ, ոչ կանաչազարդ դաշտերի վրայ զուարճալի ընթրիքներ, ոչ սիրային բացատրութիւններ և ոչ էլ այսպիսի այլ բաներ: Նա իսկի ժամանակ չի ունեցել այս տեսակ բաների մասին մտածելու, ինչպէս սիրուհու հետ թե թեի տուած զբօսնել, կամ դմայլուել բնութեան գեղեցկութիւններով և կամ լուսնեակ գիշերին սրտատրոփ սպասել իր սիրուհուն: Կացիան բոմաններից ոչ մի հասկացողութիւն չունէր: Նրա սիրոյ պատմութիւնը այս էր. մի երեկոյ պսակուեց իր Կեսարիայի հետ ու սկսած այդ օրից միասին տանում են այս կեանքի ծանր լուծը: Եթէ նա մտաբերէր լուսնեակ գիշեր՝ այդ կապ կունենար բահի, գութանի, սայլի, գիշերային աշխատանքի ու այլ այսպիսի բաների հետ: Ուրեմն ի՞նչ էին նշանակում Կացիայի ակնապիշ հայեացքը, ծանր ու դառն մտածմունքները:

— Ի՞նչքան անիրաւութիւններ են պտըտում խեղճ գիւղացու գլխին— ասում էր Կացիան, մտածմունքների մէջ ընկած:— Կնոջ, երեխանց կերակրի, փոշտին, վարժապետին, գրագրին վճարի, ճանապարհների վրայ բանելու ու պա-

հապանութիւն անելու գնահ, ամենի առաջ խոնարհուիր, ամենին ծառայիր: Ձէ, շատ փուշ է թշուառ գիւղացու կեանքը... Հիմա էլ մեծ մարդ է գալիս... Երևի շատ մեծ մարդիկ կան աշխարհիս վրայ որ այսքան ծառայութիւններ է հարկաւորուում... Մեծ մարդիկ... Գզրի խօսքին՝ թէ ո՞վ է անցնողը, ասել են. «Ի՛նչ քո գործն է». էլի որ ինչ մեր գործն է: Մեր գործն այն է, որ երբ հրամայում են պիտի կատարենք, ապա թէ ոչ Սիբիր կը քշեն... Երանի իմանամ ի՛նչպիսի տեղ է այդ Սիբիրը: Պիտի որ շատ վատ տեղ լինի... Արդեօք մեծ մարդկանց չեն ուղարկում Սիբիր: Հ՛րժ, ինչքան միամիտ եմ ես: Մեծ մարդիկ ուրիշներին են ուղարկում, մի՞թէ իրանք իրանց կ'ուղարկեն: Ո՛րքան անտանելի է դժբաղդ գիւղացու կեանքը: Վճարիր, ծառայիր, խոնարհուիր. իսկ եթէ որ մի բանում սխալուեցիր, Սիբիր կը քշեն... Արդեօք ինչ պիտի անէին մեծ մարդիկ, եթէ գիւղացիք չլինէին աշխարհիս երեսին: Դիցուք ես, գիւղացիս, Սիբիրից չվախենայի ու չգայի պահապանութիւն անելու... Հ՛րժ, ինչեր չի մտածի մարդս: Մի անգամ ասին գնահ ու անմիջապէս եկայ... Աստուած, ինչ տարօրինակ մտքեր են անցնում գլխովս այս գիշեր: Աստեղ, Կացիան կանգ առաւ, նայեց երկնքին ու շարունակեց՝ «բաւական ժամանակ է անցել,

Նկար Տ. Մոսկովիձէի

Կացիան քնած էր, գլուխը երկաթագծի վրայ դրած... (Երես 15)

գուցէ այս գիշեր ոչ ոք էլ չանցնի»: Յետոյ նա մտքով անցաւ սայլով ճանապարհորդելուն.— «Ի՞նչ լաւ յաջողուեց գնալուս բանը: Եթէ այս առաւօտ Դաւթին չպատահէի, գուցէ երեքշաբթի էլ չկարողանայի ճանապարհ ընկնել. իսկ այժմ Աստուծով, երեքշաբթի օրը, լուսաբացին սայլս կը ճրճուացնեմ: Արտից գալով, քանի նայում էի կնոջս ու երեխանցս՝ աչքերս լցում իին արտասուքով: Նշներու աղջիկս, Մարիամը իր մարմնի մերկութիւնը ձեռներով է ծածկում: Երեսուն տարեկան մարդս, նրանց նայելով, մի քանի անգամ քիչ է մնացել երեխայի պէս լաց լինիմ: Այս երեկոյ էլ փոքրիկ տղաս յետեիցս կանչում է «Հայրիկ, շապիկ բեր»: Տէր Աստուած օգնիր, որ ես կարողանամ նրանց մերկութիւնը ծածկել:—Շաբաթ, կիրակի, երկուշաբթի և երեքշաբթի: Ընդամենը չորս օր է մնում»: Շատ երկար սկսեց մտածել սրա վրայ Կացիան, թէև մարմնապէս ու հոգեպէս յոգնած, քնի սաստիկ կարիք էր զգում, բայց քունը փախցնելու նպատակով սկսեց ման ու ման անել:

«Ոչ ոք չի երևում այս անիծուած տեղը», մտատում էր նա ինքն իրան:

Շատ երկար սկսեց շրջել Կացիան:

Լուսինը արդէն թեքուել էր, գնացքը դեռ չէր երևում: Անիրաւ քունս սաստիկ տանում է,

քանի-քանի անգամ քիչ մնաց ընկնէի: Առաւօտուանից մինչև երեկոյ բահը ձեռիդ աշխատիր այժմ էլ արի ամբողջ գիշեր լուսացրու. մարդ ի՞նչ պէս կարող է դիմանար», սասց նա մտածմունքի մէջ ընկած ու աշխատեց քնին դիմադրել, սակայն հանգստանալու պահանջը այնքան մեծ էր, որ յանկարծ ամբողջ մարմնով թուլացաւ ու այլևս չկարողացաւ դիմանալ: «Արի, քիչ աչքիս խաբեմ, իսկ յետոյ աւելի արթուն կը հսկեմ», մտածեց նա, պառկելով, ու հրացանը թևի վրայ դրեց, իսկ գլուխը երկաթուղու դժի վրայ, մտածելով այսպէս, «բան է, եթէ գնացքն անցնելու լինի, իսկոյն ձայնից կ'իմանամ ու կը վերթուչեմ» և աչքերը փակեց: Կացիան քնած էր, գլուխը երկաթագծի վրայ դրած, իսկ լիալուսինը կարծես շոյում էր նրա գզգզած միւռքն ու բեղերը և սիրալիր վերևից դիտում: Սոխակն էլ իր ներդաշնակ ու զիլ ձայնով դայլալում էր ու կլկլալացնում:

Հազիւ կէս ժամ անցած լինէր որ երկաթուղու գնացքը երևաց: Նրա ոսկեզօծ վագոնները գիւթիչ կերպով պսպղում էին լուսնի լոյսից, ու անհամար վառուած մոմերի լոյսը պատուհաններից անցնելով միանում էին հրաշալի կերպով լուսնի լոյսի հետ: Վագոնների անիւները այնպէս անձայն սլանում էին, որ կարծես չէին ուզում

Կացիայի բունը խանգարել: Ահա գնացքը մօտե-
նում է նրան, Կացիան արագացրեց շնչառու-
շիւնը. կարծես այս բոպէիս պիտի զարթնէր ու
վերթուչէր: Բայց ոչ, նրան միայն երազում թը-
ւաց թէ վեր է թռչում: Կացիան տեսնում էր
երազում, իբր թէ ինքը նկատեց հեռուից գը-
նացքի մօտենալը ու յանկարծ վերթաւ, հրա-
ցանը յարմարեցրեց և կանգնեց համարձակ. նրան
թուում էր թէ մօտեցող գնացքը ամբողջովին ու-
կով պատած է ու մէջը նստած են ոսկէ շորե-
րով զարդարուած ու սափրած մօրուքով մար-
դիկ, որոնք սպառնալից կերպով նայում են ի-
րան, որպէս թէ նրանք հասկացել են արդէն իր
քնած լինելը. նա ուզում է նրանցից ներողու-
թիւն խնդրել, բայց չի յաջողում, որովհետև լե-
զուն կապում է ու չի կարողանում շարժեր:
«Վայ գլխիս, կնոջս ու երեխանցս կորցրի,
իբր թէ ասում է ինքն իրան—Սիբիր կը քշեն»:
Երևի այս երազն էր պատճառը, որ նրա շնչա-
ռութիւնը արագացաւ: Գ' սցքի անիւները սլա-
ցան երկաթադժերի վրայով, որի վրայ պառկած
էր Կացիան ու շարունակեցին իրանց ճանապարհը...

Լուսաբացին երկաթուղու գծի պահապանը
գտաւ մի մեռած խարդու գիւղի, որի գլուխը
բաժանուած էր մարմնից: Այդ Կացիա Մուշա-
ձէի գիւղն էր:

74.709